

ULUSLARARASI STANDART SÜRELİ

YAYIN NUMARASI : ISSN

Bülent YILMAZ (*)

GİRİŞ

Günümüzde sonuçları hemen her alanı etkileyen teknolojik gelişmelerin, kütüphanecilik alanında da yeni hizmet ve uygulamalarla, bunlara ilişkin kavramları ortaya çıkardığı görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin kütüphanecilik alanındaki en önemli etkisi, bilgi alanında, ülke ve ülkelerarası ölçekte "işbirliği"ni zorunlu kılması ve bu işbirliğinin gerçekleşmesinde gereksinim duyulan yeni yöntemlerle, uygulamaları gündeme getirmesidir.

Diğer alanlarda olduğu gibi, kütüphanecilik alanında da otomasyona dayalı gelişmeler, bilgiyi üretme-ona ulaşma sürecinde ulusal ve uluslararası bilgi sistemleri ile sistemlerin işlemesinde "olmazsa olmaz" niteliğe sahip "standartlar" yaratmıştır. Standartları belirlenmemiş/oluşturulamamış hiç bir bilgi sisteminin işlemeyeceği kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Sayıları 2000 yılında 1.500.000'e ulaşacağı öngörülen (Osborn 1983: 25) süreli yayımlar, üretilen en son bilgiyi, en güncel olarak sunan kaynaklardır. Sayısı hızla artan ve artık, elektronik ortam-

(*) Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kütüphanecilik Bölümü Araştırma Görevlisi.

larda da üretilen bu yayınlara "uluslararası erişilebilirliği" sağlamak amacıyla bir takım sistemler ve bu sistemlerin gereksinim duyduğu bazı standartlar geliştirilmiştir. "Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası" olarak bilinen ISSN (International Standard Serial Number) bu standartların yayın olarak kullanılabileceklerinden birisidir.

Bu çalışmada, ISSN, parçası olduğu sistem çerçevesinde incelenmeye ve Türkiye'deki durumu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Süreli Yayınlar (Tanımı)

Literatürde, süreli yayına yönelik pek çok tanım yer almaktadır. Genellikle, özelliklerin bir bölümünü içeren bu tanımlardan kapsayıcı olan bir tanıma şöyledir: Süreli yayın, "basılı biçimde olsun veya olmasın, genellikle sayısal veya kronolojik belirteçleri bulunan, zincirleme parçalar halinde çıkarılan ve önceden belirlenmemiş bir zamana kadar sürdürülmesi amaçlanan yayın türüdür." (TSE 1977: 1) Bu tanıma da dayanarak, süreli yayını; belirli bir ad altında, birbirini izleyen sayılar ya da bölümler halinde, bildirilen ya da düzenli aralarla ve kuramsal olarak belli olmayan bir zamana kadar yayımlanacağı varsayılan yayındır, biçiminde ifade edebiliriz.

ISSN (Tanımı)

ISSN, her bir süreli yayın başlığını tanımlamak ve diğerlerinden ayırmak amacıyla kullanılan ; denetim numarası dahil 8 rakamdan oluşan standart bir kod ve sayısal sistemdir. Diğer bir deyişle ISSN "her bir süreli yayın için geçerli olacak bir birim kimlikleme kodudur." (Pulsifer 1977 : 689)

ISSN (Tarihsel Gelişimi)

ISSN'in tarihsel gelişimini 1970'li yılların başlarına götürmek olanaklıdır. Kütüphanecilik alanında özellikle otomasyona dayalı

gelişmelerin hızlanması ve bibliyografik denetim zorunluluğunun ortaya çıkması, bu alanda çeşitli standartların oluşturulmasına neden olmuştur. Bu standartların birisi de ISSN'dir.

"1970 yılının sonunda bir ulusal Amerikan Standardı olarak belirlenen standart süreli yayın numarası (SSN), 1971 Mayıs'ında ISO'nun 46 nolu teknik komitesi tarafından ISSN temeli olarak onaylanmıştır." (Pulsifer 1977 : 689) 1975 yılında ise ISO bu standartı uluslararası standart olarak onaylamış ve ISO /3297 (1975) sayısıyla yayınlamıştır. (TSE 2704)

Kuşkusuz, ISSN'in ortaya çıkmasında en önemli etken, 1970'li yılların başında, UNISIST programının bir parçası olarak Uluslararası Süreli Yayınlar Veri Sistemi, ISDS'in (Int. Serials Data System) kurulması gelmektedir." (Guinchat 1990:268) Bu sistemin hedefleri arasında "her bir süreli yayın kimliğini kesin olarak belirleyebilmek için uluslararası standart kodları (ISSN) geliştirmek ve kullanımını teşvik etmek" (Guinchat 1990:268) de vardır. ISSN'in, özellikle yaygınlaşmasında ISDS'in hedefleri etkili olmuştur.

ISSN'in Yapısı

ISSN'in yapısı, benzer nitelikteki ISBN'dan görece daha basittir. "Bir ISSN sekiz haneli sayıdan oluşmalı ve bu sayı 0'dan 9'a kadar olan rakamlarla gösterilmelidir. ISSN, başka amaçlar için geliştirilmiş bulunan diğer kodlarla birlikte de kullanılabilirliğinden (ISBN.. gibi), bu kodların birbirleriyle karıştırılmasını önlemek için ISSN sayısının başında daima ISSN harfleri yer almalı; daha sonra sekiz rakamdan oluşan sayı, birbirlerinden (-) tire işareti ile ayrılan dört rakamlı iki grup halinde yazılmalıdır. (Ör: ISSN 1234 - 5678) ISSN sayısının son hanesi kontrol rakamıdır... 8 ile 2 arasında ağırlıklar kullanılarak ve 11 birim sayısı esas alınmak suretiyle hesaplanır. Kontrol hanesinde bazen rakam yerine (X) bulunur." (TSE 2704:1-2) ISO'nun 1975 yılına ait 3297 numaralı ISSN standardı 1977 yılında 2704 nolu standart olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Halen ISSN konusunda tek standart olarak kabul edilmek-

tedir. Sözü edilen bu standartta göre: "ISSN, süreger yayının her sayısında her zaman aynı yere basılmalıdır. Bu yer, ön dış kapak, arka dış kapak, iç kapak ve iç kapağın arka yüzü olmalıdır. ISSN, mümkün olduğu ölçüde, ön dış kapağın sağ üst köşesinde yer almalıdır." (TSE 2704 : 2)

ISSN'in yapısına ilişkin önemli bir nokta da; ISSN'in sayısal bir sistem olduğu ve yayının içeriği ile kaynağı hakkında hiç bir bilgi içermediğidir. (ISDS 1987:3) Bu nokta, ilgili standart'ta "ISSN herhangi bir süreger yayının kimliğini tanımlamaktan başka anlam taşımamalı; yani adını simgelediği süreger yayının özelliklerini yansıtmaya çabasında olmamalıdır." (TSE 2704 : 2) biçiminde ifade edilmektedir. "Yine bu standartların (ISBD ve ISBN) kataloglama kuralı ya da kodlarının yerine kullanılabilmesi düşünülmemelidir. Bu standartların amacı, kataloglama kodundan farklıdır." (Fransa 1975:336)

Aynı standartta (TSE 2704) ISSN ile ilgili şu noktalar vurgulanmaktadır:

- Bir süreger yayın için sadece bir tek ISSN verilmelidir.
- Bir süreger yayın başka bir süreger yayın içinde yer aldığı takdirde, her iki yayına da ISSN ayrı ayrı verilmelidir.
- Başlık değiştiğinde yeni ISSN verilmelidir.
- Bir kez kullanılan ve herhangi bir nedenle iptal edilen ISSN hiç bir zaman tekrar kullanılmaz.

Ayrıca süreger yayınlara ISSN verilmesi hiçbir ücrete tabi olmamalıdır.

Crawford'a göre (1986) ISSN'in de içinde yer aldığı standart numaraların temel karakteristikleri şunlardır: Birörneklilik, genişleyebilirlik, kısalık, tek biçimlilik, yalnlık (sadelik), çok amaçlı kullanılabilirlik, sağlamlık, anlamlılık.

ISSN'in yaygınlaşması, bir anlamda, yukarıdaki özelliklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. ISSN'e yönelik bazı eleştirilere sonraki bölümde değinilecektir.

ISSN Sisteminin İşleyişi

ISSN sistemini açıklamak için, öncelikle ISDS'ten söz etmek gerekmektedir. "ISDS, Uluslararası Süreli Yayınlar Veri Sistemi'nin kısaltmasıdır." (ISDS 1987 : 3) Bu sistem "1970'li yılların başlarında UNISIST Programının bir parçası olarak kuruldu." (Guinchat ve Menou 1990:268) ISDS "işlevsel açıdan periyodiklerin ve diğer süreli yayınların dünya çapında tanıtımı ve işlenmesi için bir sistem; yapısal açıdan ise ; merkezi Paris'te bulunan ve dünyadaki çeşitli ülkelerde kurulu ulusal merkezler aracılığı ile organize edilen bir bilgi ağı sistemidir." (ISDS 1987: 3) ISDS'in hedeflerini kısaca şöyle özetleyebiliriz: "Süreli yayınların saptanması için gerekli bütün verileri kapsayan bir uluslararası kütük oluşturmak ve onun güncelliğini korumak; her bir süreli yayının kimliğini kesin olarak belirleyebilmek için uluslararası standart kodları (ISSN) geliştirmek ve kullanımını teşvik etmek; süreli yayınlar içinde yer alan bilimsel ve teknik bilgilerin erişimini kolaylaştırmak; bu verilerin bütün ülkelere, kurumlara ve bireylere ulaştırılmasını sağlamak; ikinci bilgi hizmetleri, yayınevleri ve uluslararası kurumlar arasında bir iletişim ağı kurmak; süreli yayınlarla ilgili olarak bibliyografik tanımlar, iletişim formatları ve bilgi değişimi için uluslararası standartları geliştirmektir. (Guinchat ve Menou 1990 : 268)

ISDS, Paris'te bulunan uluslararası merkez ile üye ülkelerin ulusal ve bölgesel merkezleri tarafından yürütülmektedir. Uluslararası merkezin konumuz açısından bizi ilgilendiren sorumluluklarını "sistemin işlemesi için gerekli standartları ve kuralları geliştirmek; ulusal ve bölgesel merkezlerin kurulmasına yardımcı olmak; bu merkezlere ISSN numara blokları tahsis etmek ve sisteme katılan merkezlerin eleman eğitimine katkıda bulunmak." (Guinchat ve Menou 1990) olarak açıklayabiliriz.

Ulusal ve bölgesel merkezlerin görevleri ise; "kendi coğrafi alanları içinde yayınlanan her süreli yayına bir ISSN kodu vermek; bunların bibliyografik kayıtlarını hazırlamak ve uluslararası merkeze göndermek" (Guinchat ve Menou 1990:268) tir.

Görüldüğü gibi, ISSN, büyük bir sistemin parçasıdır. Bu sistemin işleyebilmesi ve gelişebilmesi için gereksinim duyulan bir unsurdur. ISDS'in ISSN gibi daha pek çok parçası bulunmaktadır. ISDS'in en büyük hedefi evrensel bir süreli yayınlar veri tabanı kurmak ve geliştirmektir. ISSN buna yardımcı olacak bir unsurdur. ISDS, bu standart kodu zorunluluktan dolayı geliştirmiştir.

Bir ülkede ISSN uygulamasına geçilmesi kısaca şöyle olmaktadır: Bir ülkedeki hükümetin yetkili kurumu, ISSN uygulamasına geçme isteğini, gerekçeleri ve süreli yayınlara ilişkin veriler temelinde Paris'teki ISDS merkezine bildirir. İstek uygun görüldüğünde, o ülkeye bu konuda yardımcı olacak (belirli bir süre için) bir uzman gönderilir. Gerekli koşullar hazırlandıktan sonra, ülke sisteme alınır. ISDS merkezi, o ülkeye kullanmak üzere ISSN numara bloklarını tahsis eder.

Sisteme kabul edilen ülkenin yetkili kurumu yayınevleriyle ilişkiye geçerek, herbirine kullanacakları ISSN kodlarını tahsis eder. ISSN uygulamasının başlatılmamış olduğu ülkelerde yayınevleri doğrudan Paris'teki merkeze başvurabilmektedir. Ulusal merkez, ISSN tahsisinde yayınevlerinin çeşitli özelliklerini, özellikle büyüklüğünü dikkate alır.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da şudur: Daha önce belirtildiği gibi ISSN, aslında, ISDS dediğimiz sistemin parçasıdır. Ulusal merkez, sisteme dahil olduğunda birtakım yükümlülükler altına da girmektedir. Diğer bir deyişle, ulusal merkezin tek sorumluluğu ülkedeki süreli yayınlara ISSN tahsis etmek değildir. Bunun yanısıra "ISSN tahsis ettiği yayına ISDS'in geliştirdiği formda bibliyografik kayıt düzenler. Buna ISDS kaydı denmektedir. Bu kayıt 30 veri elemanından oluşmuştur. Bu veri elemanlarının bazıları zorunlu, bazıları seçmeli, bazıları ise her yayın için geçerli olmayan fakat bulunduğu belirtilmesi gereken verilerdir." (ISDS 1987 : 5) İşte, ISSN bu 30 veri elemanı içinde zorunlu olanlarından birisidir. Dolayısıyla sistemin işlemesinde gereklidir. ISSN aynı zamanda "14 unsurdan oluşan ISBD (S) nin de bir parçasıdır." (Livingston 1973 : 297) ISSN bunun dışında "ISDS kaydının iki anahtar elemanından birisidir." (ISDS 1987 : 6)

Sonuç olarak, ISSN'i uluslararası standart bir kod olarak görmekten öte, uluslararası bazı sistemlerin parçası olarak anlamak ve kabul etmek daha doğru olacaktır.

ISSN'in Kullanım Alanları

Bir önceki bölümde ISSN'in yapısını ortaya koyarken kullanım alanlarından da belli oranda söz edildi. Özetle belirtmek gerekirse ISSN:

- Çeşitli fonksiyonları gerçekleştirmek amacı ile ISDS, ISBD (S) gibi uluslararası nitelikteki sistemlerle, OCLC gibi ulusal sistemlerde;

- Ulusal bibliyografyaların hazırlanmasında;

- Çeşitli coğrafik düzeylerde, bibliyografik denetimin gerçekleştirilmesinde;

- Elektronik yayıncılıkta;

- Otomatik ısmarlama ve stok kontrolünde;

- Yayınevlerinin dağıtım işlerinde;

- Barcod uygulamasında kullanılabilir.

ISSN, "büyük oranda bilgisayarın gereksinimlerini karşılamak için geliştirilmiştir." (Fasana 1975:336) Bu nedenle, özellikle otomasyona geçişle birlikte önem kazanmış; kütüphanelerde ve yayıncılıkta otomasyona geçilen hemen her alanda kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak, kullanımının yaygınlaşmasına karşın, ISSN'in, denetimi henüz bütünüyle sağlayamadığı belirtilmektedir. "ISSN, başarılı bir biçimde uygulanmasına karşın, ideal bir kodlama sistemi değildir. Anlamsız sayıların sırasında ve ISSN tahsisinde bazı hatalar olmaktadır." (Osborn 1983 : 150) Kuşkusuz bu tür hataların zamanla giderilmesinin yolları bulunacaktır.

TÜRKİYE'DE ISSN

Türkiye'de ISSN uygulamasına henüz geçilmemiştir. Ancak, edindiğimiz bilgilere göre ¹ bu konuda bazı hazırlıklar yapılmaktadır.

UNESCO, 1990 yılında, Kültür Bakanlığı'na istediği projelerde kullanmak üzere bir miktar para yardımı yapmıştır. Kültür Bakanlığı, bu yardımın bir bölümünü ISSN uygulaması için kullanmaya karar vermiş ve bu konudaki çalışmalara başlanmıştır. Bu konuyla görevlendirilen Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, ISSN uygulamasına geçme isteğini Paris'teki ISDS merkezine bildirmiştir. ISDS, gerekli koşulların gerçekleştirilmesine yardımcı olmak amacıyla bir uzmanı 1991 Haziran'ında Türkiye'ye göndermiştir. Ayrıca, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde görevli bir eleman da eğitim amacıyla Paris'e gitmiştir. Daha sonra resmi başvuru yapılmıştır. Halen, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, ülkemizde yayınlanan bütün süreli yayınların (Yaklaşık 3000) sistem için gerekli bilgilerini bilgisayar ortamına aktarmaktadır. Bunun dışında bir takım teknik hazırlıklar da yürütülmektedir.

DEĞERLENDİRME

Bir standartlar alanı olarak kabul edilen kütüphanecilikte, belli oranda oturmuş bir uluslararası standart olan ISSN hakkında yapılacak bir değerlendirmede gözönüne alınması gereken ilk nokta; ISSN'in kütüphanelerde otomasyona geçiş aşamasında bir gereksinim olarak ortaya çıkması; diğer bir deyişle, ISSN'in bilgisayar gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla oluşturulmuş olduğu gerçeğidir. Bu nokta bize, otomasyonla standartlar arasında sıkı bir ilişkinin sözkonusu olduğunu çeşitli düzeylerde, özellikle ulusal düzeyde, standart oluşturmanın otomasyona geçişin öni koşulu niteliği gösterdiğini ortaya koymaktadır. ISSN uygulamasının ulusal ve uluslararası düzeyde bazı sistemlerin bir parçası olduğu ve tek başına ISSN uygulamasına geçmenin bir ülke için anlam

(1) Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nde Ayhan Kaygısız ile 27.4.1992 tarihinde yapılan görüşme

taşımayacağı gerçeğinin altını burada bir kez daha çizmekte yarar vardır.

Bunun dışında ülkemizde ISSN uygulamasına geçiş için birtakım önkoşulların varlığı tartışılır. Böyle bir uygulamaya geçmeden önce bir yayının hangi özelliklerinden dolayı süreli yayın kabul edileceği; ülkemizde gerçekten süreli yayın özelliği gösteren kaç tane süreli yayın olduğu; yani ISSN uygulamasına geçildiğinde hangi yayınların bu uygulama kapsamına alınacağı belirlenmesi gerekmektedir. Oysa, ülkemizde şu an bu mümkün değildir ve henüz yapılmamıştır. Kuşkusuz bu sorunun temel kaynağı bu konuda standart olmayışı ya da varolanların uygulanmamasıdır.

Ülkemiz için tartışılması gereken konu ISSN'e geçiş değil, ISDS'e tam anlamıyla dahil olabilmektedir. ISSN uygulamasına geçişle birlikte, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün ülkemizde yayınlanan/yayınlanacak olan bütün süreli yayınların kayıtlarını ISDS'in istediği biçim, içerik ve zamanda göndermesi gerekmektedir. Ülkemizde yayınlanan süreli yayınların büyük bölümünde bu bilgiler yoktur. Bu durum, Türkiye'nin sisteme dahil olmasında karşılıklı birtakım sıkıntılar yaratacaktır.

Böyle bir uygulama için yeterli sayıda ve bu konuda eğitilmiş elemana gereksinim duyulacaktır. Oysa, ülkemizde bu koşul da yerine getirilmiş değildir. Bu uygulamanın ISBN'den farklı olduğunu bir kez daha anımsatmakta yarar vardır.

Bir ülkede ISSN uygulamasına geçmek, ciddi ve önemli bir olaydır. Titizlik gerektiren böyle bir çaba için, konunun her boyutunu ayrıntısıyla ele alan, tartışan, amaç, plan ve yöntemleri saptayan, önkoşulları ortaya koyan ve bu konuyla ilgili idari ve uzman kişilerin görüşlerini temel alan bir hazırlığın yapılması zorunludur. Böyle bir hazırlık ile önkoşulların yerine getirilmesi ISSN uygulaması ile ISDS'e dahil olabilmeyi sağlıklı kılacaktır. Anlaşıldığı kadarıyla bugüne dek ülkemizde böyle bir hazırlık yapılmış değildir. Bunun üzerinde titizlikle durulmalıdır.

Tartışılması gereken bir diğer önemli konu da, ISSN uygulamasını başlatma ve yürütme ile ISDS'e dahil olma ve sürdürme sorumluluğunun ülkemizde Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne mi, yoksa Milli Kütüphaneye mi ait olduğudur. Bu sisteme girmiş ve ISSN uygulamasını başlatmış diğer ülkelerde (41 ülke) bu sorumluluk genelde Ulusal Kütüphanelerin olmuştur. Bunun pek çok gerekçesi mevcuttur; Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün idari bir kurum olması bu konuda ilk akla gelendir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Oldukça oturmuş ve yaygınlaşmış bir standart olarak kabul edilen ISSN uygulamasına geçmek ülkemiz için önemli ve gereklidir. Ancak, ayrıntılarıyla planlamadan ve ön koşulları yaratılmadan gerçekleştirilecek bir geçiş pek çok sorunu birlikte getirecektir. Ülkemizde bu uygulama ve ISDS için gerekli planın yapıldığını ve önkoşulların gerçekleştirildiğini söylemek olanaksızdır.

Böyle bir sonuca dayanarak:

a) Ülkemizde ISSN'i başlatma ve ISDS'e girme konusu ilgili kişiler tarafından yeterince tartışılmalı ve bir geçiş planı hazırlanmalıdır. Öncelikle önkoşullar yaratılmalıdır.

b) Bu uygulamayı gerçekleştirme, ISDS'e katılma ve bunu sürdürme sorumluluğu Milli Kütüphane'ye verilmelidir.

c) Ülkemizde yayınlanan/yayınlanacak süreli yayınlara ilişkin gerekli standartlar oluşturulmalı; varolan standartların uygulanması sağlanmalıdır.

d) ISSN ve ISDS için gerekli niteliklere sahip eleman bulunmalı, bunlar bu konu ile ilgili olarak yetiştirilmelidir.

e) ISSN uygulaması için ISBN örnek alınmamalı; çabanın farklı olması gerektiği unutulmamalıdır.

Ülkemizde kütüphanecilik alanına ilişkin her bir uygulama ve gelişmeden gerçeğe dönüşün, her anlamda çok zor ve pahalı olduğu artık bir bakış haline getirilmelidir.

KAYNAKLAR

- CRAWFORD, Palt. (1986) "The Numbers Game. The Curious Family of Standard Numbers." *Journal of Educational Media and Library Science*. XXII, 4 : 333-347.
- FASANA, Paul (1975) "AACR, ISBD (S) and ISSN: A Comment." *Library Resources Technical Services*. XX, 4 : 333-336.
- GUINCHAT, Claire ve M. Menou. (1990) *Bilgi ve Dokümantasyon Çalışma Tekniklerine Genel Giriş*. (Çev. Sönmez Taner) Ankara : Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.
- ISDS (1987) *International Serials Data System*. Paris : ISDS International Center.
- LIVINGSTON, (1973) Lawrence G. "International Standard bibliographic Description for Serials." *Library Resources Techniques Services*. XVII, 3:293 - 298.
- OSBORN, (1963) Andrew D. *Serial Publications : Their Place and Treatment in Libraries*. Chicago : American Library Association
- PULSIFER, (1977) Josephine S. "Special Problems of Serials" *Library Trends*, XXV, 4 : 685 - 702.
- TSE (1977) *Dokümantasyon Süreci Yayınlar İçin Uluslararası Standart Numaralama Sistemi (ISSN) TS 2704 / Nisan 1977*. Ankara : TSE.